

УДК 159.9; 364.04

ГОРДІЄНКО І. О.

старший викладач кафедри психології та соціальної роботи Одеського національного політехнічного університету, 2sanak@gmail.com

КРИМОВА Н. О.

к.психол.н., доцент кафедри психології та соціальної роботи Одеського національного політехнічного університету, oktant17@ukr.net

ЛИСЕНКО О. М.

к.соц.н., доцент кафедри психології та соціальної роботи Одеського національного політехнічного університету, olga.monostar2017@gmail.com

Україна, Одеса

РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНОГО РЕСУРСУ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У статті здійснено аналіз соціально-психологічних методів підтримки людини в межах соціальної роботи. Застосування саме соціально-психологічних методів забезпечує емоційну, смислову і екзистенціальну підтримку людині, сприяє підвищенню її особистісного ресурсу. Обґрунтовано, що психологічне консультування, соціально-психологічний тренінг, фасилітація та модерація сприяють підвищенню ефективності соціальної роботи, розширенню професійного репертуару працівників соціальних установ, розвитку і саморозвитку як клієнта, так і працівників соціальної роботи, завдяки взаємодії та взаємовпливу обох сторін.

Ключові слова: *соціальна робота, психологічне консультування, психологічна корекція, соціально-психологічний тренінг, фасилітація, модерація, особистісний ресурс.*

Постановка проблеми. Сучасні теорії соціальної роботи акцентують увагу на пріоритеті індивідуального самопосилення клієнта як джерела його соціальної адаптації, підвищення здатності користуватися ресурсами соціуму у порівнянні з традиційними моделями минулого, які передбачали, насамперед, соціальні програми допомоги. Вибір соціально-психологічних методів в

професійної діяльності є важливим компонентом наукової організації соціальної роботи. Сучасна практика соціальної роботи вимагає пошуку ефективних методів актуалізації адаптаційних ресурсів особистості.

Мета роботи – проаналізувати соціально-психологічні методи підтримки людини у контексті самопосилення та саморозвитку. Обґрунтувати доцільність та необхідність використання в соціальній роботі психологічного консультування, психологічної корекції, соціально-психологічного тренінгу, фасилітації та модерації.

Виклад основного матеріалу. Метою соціальної роботи є соціальна адаптація клієнта, тобто розвиток способів пристосування і регулювання взаємодії індивіда із середовищем. Г. Херн підкреслював, що «взаємовідносини є сутністю соціальної роботи, будучи як її метою, так і її засобами» [13, р. 30]. Встановлення і підтримка прийнятних відносин між клієнтом і суспільством відбувається через ті стосунки, які встановлює соціальний працівник з клієнтом.

У професіях, які засновані на допомозі, сам працівник є засобом і інструментом допомоги. У цьому випадку взаємодія з клієнтом будується на рівноправному суб'єкт-суб'єктному спілкуванні, тобто діалозі. Мета діалогу спрямована як на саму людину (самопізнання, саморозвиток, задоволення потреби в розумінні), так і на іншу людину. Тому, діалог – це важливий інструмент соціальної роботи, його технології у багатьох випадках становлять основу консультативного психологічного процесу.

Інтенсивне впровадження психологічних та соціально-психологічних методів в соціальну роботу обумовлено тим, що клієнт соціальної роботи – людина, що опинилася у важкій життєвій ситуації. Саме соціально-психологічна допомога надає необхідний вид послуг щодо вирішення індивідуальних, сімейних або професійних труднощів людини.

Констеляція соціально-психологічних форм роботи з клієнтом, таких, як: психодіагностика, психологічна корекція, соціально-психологічний тренінг,

психологічне консультування, психотерапія, а також, фасилітація та модерація складають базу сучасної психологічної допомоги.

Психологічна допомога відображає певну реальність, психосоціальну практику, полем діяльності в якій є сукупність питань, проблем, які відносяться не тільки до психічного життя людини, але й до соціальної адаптації в суспільстві. Психологічна допомога забезпечує емоційну, смислову і екзистенціальну підтримку людині або спільноті в ситуаціях труднощів, які виникають в процесі особистісного та соціального буття [12]. Зміст психологічної допомоги можна розглянути через сукупність дій консультанта, які спрямовані на те, щоб людина здійснювала самостійний вибір і діяла на власний розсуд, навчалася нової поведінки, змінювалася і розвивалася як особистість. Сучасні підходи до психологічної допомоги містять універсальні компоненти: особистість клієнта і його переживання; особистість психолога з урахуванням його індивідуальних і професійних особливостей; взаємини між клієнтом і психологом.

Психологічна практика соціальної роботи може включати такі форми, як підвищення ресурсних можливостей особистості, корекцію емоційного розвитку, допомогу у прояві та усвідомленні своїх почуттів, що здійснюється за допомогою психокорекційної роботи. Аналіз літератури [2], [5] дозволяє виділити такі основні аспекти психокорекції: 1) психокорекція доцільна, коли існує відхилення від вікової норми психічного розвитку людини; 2) застосовується у роботі з психічно здоровими людьми, які здатні до самоаналізу і самозмін; 3) здійснюється за для повноцінного розвитку та функціонування особистості; 4) сприяє розкриттю внутрішнього потенціалу особистості, латентних можливостей та ресурсів її психіки.

Психокорекція, в межах соціальної роботи, допомагає особистості у досягненні власної психологічної цілісності; сприяє самопізнанню та підвищенню особистісного потенціалу людини; розвиває навички зав'язувати та підтримувати соціальні відносини; впливає на зміни поведінки особистості для більш продуктивної взаємодії з оточенням; формує навички та вміння

ефективного додання труднощів за допомогою методів щодо налагодження міжособистісних контактів, зниженню тривожності, агресивності та інше; покращує суб'єктивне самопочуття і укріплює психічне здоров'я людини.

У соціальній роботі поняття «групові методи в соціальній роботі» та «робота в групі» майже не диференціюються. Але, на наш погляд, перше поняття, передбачає роботу з первинними або вторинними групами або спільнотами, членом яких є клієнт соціальної роботи, друге – передбачає створення спеціальної групи, «...з метою надання людині допомоги, за допомогою передачі групового досвіду для розвитку його фізичних та духовних сил, формування соціальної поведінки» [11, с. 112]. У західній практиці соціальної роботи має місце орієнтація фахівців саме на групові методи роботи з людьми. Як зазначає М. А. Гуліна, «не випадково на стику клінічної та соціальної психології у США виникла нова прикладна область психології – «комунітарна психологія» (community psychology), метою якої є дослідження та організація процесів допомоги людям один одному у різних спільнотах» [7, с. 216]. У Великобританії соціальна робота спрямована не тільки на створення груп підтримки з метою зміни внутрішньої ситуації людини (support-groups), але й розвиток роботи груп (campaign-groups), які орієнтовані на зміну зовнішньої соціальної ситуації.

Деякі дослідники «роботу у групі» ідентифікують з психотерапією, що проводиться у групі (групова психотерапія), яка у широкому плані визначається як домовленість й згода кількох людей допомагати самим собі та один одному у вирішенні будь-яких особистих проблем або важкій ситуації за допомогою обговорення проблеми завдяки спільній діяльності [7]. У цьому випадку найбільш важливим результатом групової роботи є перетворення внутрішнього світу учасників групи, основа цих перетворень – переусвідомлення життєвих цінностей (Е. І. Холостова); створення безпечного простору щодо випробування нового досвіду побудови відносин з іншими (Ю. Т. Ковальов, М. А. Гуліна); можливість стати більш незалежними та ініціативними у

прийнятті самостійних рішень та брати на себе відповідальність за зміни у власному житті (О. М. Савчук).

Одним з ефективних засобів розвитку особистості є соціально-психологічний тренінг. Термін «соціально-психологічний тренінг», згідно з визначенням, запропонованим Л. А. Петровською, це засіб впливу, спрямований на розвиток знань, соціальних установок, умінь і досвіду в області міжособистісного спілкування [5]. Ефективність застосування тренінгових технологій в процесі соціального супроводу підтверджена численними дослідженнями. Більш детально особливості організації соціально-психологічного тренінгу та аналіз його ефектів наведені в роботах І. В. Вачкова, Ю. М. Ємельянова, Т. В. Зайцевої, С. І. Макшанова, Л. А. Петровської, В. Г. Ромека, К. Рудестама.

Д. Б. Паригін розглядав тренінг як метод групового консультування. Він пов'язував роботу у групі з активним груповим навчанням навичкам спілкування у житті та у суспільстві: від навчання професійно корисним навичкам до адаптації до нової соціальної ролі з відповідною корекцією Я-концепції та самооцінки [5]. Групи психологічного тренінгу в практиці соціальної роботи створюють умови отримання особистісного досвіду, сприяють розвитку самосвідомості, орієнтують на активну позицію, самовираження. Кожен тренінг, незалежно від теоретичної парадигми, має такі основні етапи: по-перше, виведення із внутрішнього плану в зовнішній неконструктивних елементів та моделей поведінки, по-друге, побудова моделі ідеальної поведінки в зовнішньому аспекті, по-третє, модифікація поведінці учасників групи і закріплення його у внутрішньому плані.

Ю. Н. Хрящева, аналізуючи тренінги соціальних та життєвих умінь (social/life skills training) виділяє три основні моделі. Перша модель спирається на сім категорій життєвих умінь: рішення проблем, спілкування, наполегливості, впевненості у собі, критичності мислення, уміння самоврядування та розвитку Я-концепції. Друга модель виділяє чотири категорії життєвих вмінь, які є метою тренінгу: міжособистісне спілкування,

підтримка здоров'я, розвиток ідентичності, рішення проблем та прийняття рішень. Третя модель включає тренінг емоційного самоконтролю, міжособистісних відносин, самопорозуміння, самозахисту, самопідтримки та концептуалізації досвіду [6].

Р. Баклі и Дж. Кейпл відмічають відмінності тренінгу та навчання, як з точки зору процесу, так і змістовної сторони та результатів. Вони бачать мету тренінгу як забезпечення людини «знаннями, вміннями і установками, які необхідні для виконання конкретних завдань. Навчання, або освіта, забезпечує людину теоретичної і концептуальної системою, що стимулює розвиток аналітичного і критичного мислення ... Результат тренінгу зазвичай видно відразу, тоді як зміни, які викликані навчанням і розвитком, як правило, проявляються пізніше, через деякий час, і мають більш глибокий характер... Грамотно проведений тренінг дозволяє людині швидко придбати та виробити конкретні знання, вміння та установки, які необхідні для виконання певної роботи» [1, с. 17]. Також, важливим є акцент дослідників на те, що значна частина змін у учасників тренінгу виникає як раз після завершення тренінгу у межах зони ближнього розвитку. Відповідно, розглядаючи потенціал тренінгу, зона найближчого розвитку означає можливості, здатності учасника, у межах яких, він може сприйняти допомогу ведучого. Тому, результат поєднаної діяльності з авторитетним другим у межах зони ближнього розвитку, пізніше стає включеним в її досвід.

Тренінговий метод є найбільш ефективним при здійсненні психосоціального аналізу ситуації клієнта. За змістом соціально-психологічний тренінг включає до себе сукупність групових методів формування вмінь та навичок самопізнання, спілкування і взаємодії осіб в групі. Тому, тренінг – це не тільки засіб корекції, але і метод формування особистості в цілому. Переважно психологічний тренінг використовується для розвитку навичок саморегуляції, саморозуміння, самопізнання, самосвідомості, рефлексії, адаптації та інше. Він виступає в певному сенсі тренажером, що дозволяє освоювати окреслені вміння, навички, знання.

Психологічне консультування у соціальній роботі – це забезпечення повноцінного орієнтування клієнта в самому собі, у ситуації, яка склалася та засобах її розв’язання. У процесі консультування, як правило, вирішуються такі завдання: допомога клієнту зорієнтуватися у власних проблемах; актуалізація психічних сил та здібностей, що сприяють знаходженню нових можливостей щодо вирішення проблем, зміна ставлення клієнта до свого внутрішнього світу; знаходження альтернатив думкам, діям; розширення діапазону почуттів та інше. Структурний підхід до розгляду процесу психологічного консультування передбачає наявність таких його компонентів: суб’єкт (той, хто здійснює, тобто, психолог-консультант); об’єкт (суб’єкт) (той, для кого організований консультаційний процес, тобто, клієнт); мета (як очікуваний результат процесу); функції консультанта та клієнта; засоби, за допомогою яких досягається мета [12].

Ці компоненти притаманні професійної діяльності психолога-консультанта, як будь-якого виду професійної діяльності, однак, на наш погляд, слід виділити суттєву відмінність діяльності психолога-консультанта, яка передбачає суб’єкт-суб’єктний, а не суб’єкт-об’єктний підхід до організації консультаційного процесу. Клієнт в процесі консультування виступає активним учасником, а тому є суб’єктом цього процесу. Об’єктом діяльності можна вважати психологічну проблему клієнта.

Ефективне надання психологічної допомоги клієнту передбачає поетапне просування в процесі спільної роботи. З огляду на цілі, існують різні моделі консультування, як традиційні, так і сучасні. Еклектична модель В. Гіліленд включає в себе наступні технічні етапи: етап дослідження проблем клієнта; етап двовимірного визначення проблем; етап ідентифікації альтернатив; етап планування; етап діяльності; етап оцінки і зворотного зв’язку. Шестікрокова модель А. Блазера базується на таких етапах, як: етап встановлення рапорту; етап складання скарги; етап аналізу проблеми; етап формулювання проблеми; етап опрацювання проблеми; етап завершення. Г. Іген виділяє три стадії консультативної моделі: 1) побудова довірливих відносин і дослідження

проблеми; 2) нове розуміння проблеми і виявлення різних перспектив її вирішення; 3) допомога клієнту в розвитку і використанні стратегій. Пізніше Г. Іген видозмінив свою модель, виділивши такі стадії: 1) надання допомоги клієнту в розпізнаванні і проясненні проблемної ситуації; 2) надання допомоги клієнту в створенні моделі кращого майбутнього; 3) надання допомоги клієнту в його просуванні до мети [3]. Р. Нельсон-Джоунс пропонує модель взаємодії консультанта з клієнтом, яка складається з трьох стадій: побудова «взаємин – розуміння – зміни». Причому кожна стадія моделі складається з трьох фаз, які дають консультанту установку на те, що слід робити на кожній фазі, перш ніж переходити до наступної [4].

Катрун і Давид Гельдард надають схему, що включає сім ступенів консультативного процесу: 1) підготовка до сесії; 2) встановлення довірчих відносин з клієнтом; 3) активне слухання; 4) фокус на емоціях клієнта; 5) фокус на його думках; 6) фокус на його поведінці; 7) закінчення сесії. Специфіку консультування визначають наступні моменти: консультування практично завжди орієнтоване на клінічно здорову особистість, яка зіткнулася у повсякденному житті з психологічними труднощами та проблемами; консультування спрямоване на більш широке коло проблем, ніж в психотерапії; консультування може здійснюватися в превентивних цілях, орієнтуватися на короткострокову допомогу, на сьогоднішнє і майбутнє клієнта [9].

Консультативний простір надає можливість творчого підходу до підбору методів, що спираються на певну теоретичну базу, і є адекватними з точки зору запиту, особливостей клієнта та можливостей психолога. Тому, психологічне консультування у соціальній роботі можна розглядати як особливий вид відносин допомоги, певний репертуар можливих впливів та психологічний процес. Кінцевою метою консультування є навчання клієнтів надавати допомогу самим собі, щоб, таким чином, навчити їх бути своїми власними консультантами [4].

Отже, психокорекція, психологічне консультування, тренінги є необхідними складовими у практиці психологічної допомоги.

Фасилітація як вид професійної діяльності, є досить новим методом у соціальних установах, вона покликана підвищити ефективність роботи індивіда та групи. Фасилітатором (від англ. facilitate – робити дію або процес більш простим) називають ведучого, основне завдання якого полягає в тому, щоб стимулювати процес аналізу інформації при груповій роботі. Фасилітація застосовується для створення ефективного групового обговорення та прийняття рішень з якого-небудь питання або проблеми, допомагає групі поліпшити способи ідентифікації проблем і прийняття рішень за рахунок організації конструктивної спільної діяльності. Фасилітатор використовує певні навички в процесі взаємодії з людьми та володіє спеціальними техніками, які дозволяють індивіду або групі приймати рішення, визначати цілі, освоювати нові знання та уміння. К. Роджерс вважав, що індивід володіє великими внутрішніми ресурсами самоусвідомлення, змін Я-концепції, своїх атитюдів і саморегулюючої поведінки, тобто, кожна людина, як тільки вона може, відразу ж виявляє великі здібності до того, щоб використовувати силу своєї особистості правильно і з користю. Проявам цього прагнення до саморозвитку і сприяє фасилітатор.

Модерація групової роботи є також інноваційним методом у соціальної роботи. В основі модерації лежить використання спеціальних прийомів, методів і технік, що допомагають організувати процес вільної комунікації, обміну думками, судженнями. Модерація так само, як і інші види супроводу, має наступні характеристики: зосереджена на конкретній проблемі; орієнтована не на конкуренцію, а на кооперацію; виключає формальний контроль та оцінку; містить способи діяльності, які вказують шлях вирішення проблеми для групи; створює психологічно комфортні умови для суб'єктів роботи членів групи [8]. Модерація групової роботи у більшій мірі спрямована на розкриття внутрішнього потенціалу людини. Модератор сприяє гнучкості учасника по відношенню до розуміння ситуації, їх поведінки, пошуку рішення, готовності учасника до варіативності вирішення проблем.

Висновки. Соціально-психологічна практика соціальної роботи покликана забезпечити клієнту доступ до необхідних ресурсів. Пошук сучасних методів вирішення завдань у практиці соціальної роботи дозволяє зробити висновок про важливість застосування саме соціально-психологічних методів, серед яких: психологічне консультування, психологічна корекція, соціально-психологічний тренінг. Ці методи успішно можуть бути доповнені такими практиками, як: модерація, фасилітація, завдяки розширенню професійного репертуару працівників соціальної роботи. Ефективність соціальної допомоги досягається в результаті взаємодії та взаємовпливу обох сторін, що сприяє саморозвитку та самопосиленню клієнта соціальної роботи.

Література

1. Бакли Р., Кэйпл Дж. Теория и практика тренинга / Р. Бакли, Дж. Кэйпл. Пер. с англ. А. Татлыбаевой. – СПб.: Питер, 2002. – 352 с.
2. Колесникова Г. И. Основы психопрофилактики и психокоррекции / Г. И. Колесникова. – Ростов н/Д: «Феникс», 2005. – 185 с.
3. Лютова-Робертс Е. К. Тренинг начинающего консультанта: ведение доверительной беседы / Е. К. Лютова-Робертс. – СПб.: Речь, 2007. – 307 с.
4. Нельсон-Джоунс Р. Теория и практика консультирования. – СПб.: Питер, 2001. – 464 с.
5. Осипова А.А. Общая психокоррекция / А. А. Осипова. – М.: Сфера, 2002. – 510 с.
6. Психогимнастика в тренинге / [Под ред. Н. Ю. Хрящевой]. – СПб.: «Речь», 2002. – 256 с.
7. Психология социальной работы. Учебное пособие / [Под общ. ред. М. А. Гулиной]. – СПб.: Питер, 2004. – 351 с.
8. Редлих А., Миронов Е. Модерация конфликтов в организации / А. Редлих, Е. Миронов. – СПб.: Речь, 2009. – 240 с.
9. Сапогова Е. Е. Практикум по консультативной психологии / Е. Е. Сапогова. – СПб.: Речь, 2010. – 542 с.

10. Теорія і методи соціальної роботи: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / [За ред. Т. В. Семигіної, І. І. Мигович]. – К.: Академвидав, 2005. – 328 с.

11. Технологии социальной работы / [Под ред. Е. И. Холостовой]. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 400 с.

12. Шнейдер Л. Б. Пособие по психологическому консультированию: Учебное пособие / Л. Б. Шнейдер. – М.: Ось-89, 2003. – 272 с.

13. Hearn G. Theory building in social work. Toronto: University of Toronto Press, 1958.

References

1. Buckley R. Caple J. The Theory and Practice of Training. – Sankt Peterburg: Piter, 2002. – 352 s.

2. Kolesnikova H. I. Osnovy psychoprofilaktiki i psychokorreksii [Fundamentals of psychological prophylaxis and therapy] / H. I. Kolesnikova. – Rostov n/D: «Feniks», 2005. – 185 s.

3. Lyutova-Roberts E. K. Trening nachinaushchego konsul'tanta: vedenie doveritel'noj besedy [Novice Training consultant: keeping confidential conversation] / E. K. Lyutova-Roberts. – Sankt Peterburg: Rech', 2007. – 307 s.

4. Nelson-Jones R. Theory and Practice of Counselling. – Sankt Peterburg: Piter, 2001. – 464 s.

5. Osipova A. A. Obshaya psychokorreksiya [Total psychocorrection] / A. A. Osipova. – Moskva: Sfera, 2002. – 510 s.

6. Psikhogimnastika v treninge [Psychogymnastics in Training]. Ed. by N.YU. Khryashevoj. – Sankt Peterburg: Rech', 2002. – 256 s.

7. Psikhologija social'noj roboty [Psychology of Social Work]. Ed. by M. Gulinoj. – Sankt Peterburg: Piter, 2004. – 351 s.

8. Redlikh A., Mironov E. Moderatsija konfliktov v organizatsii [Moderation of Conflicts in the Organization]. – Sankt Peterburg: Rech', 2009. – 240 s.

9. Sapogova E. E. Praktikum po konsul'tativnoi psichologii [Workshop on Counselling Psychology] / E. E. Sapogova. – Sankt Peterburg: Rech', 2010. – 542 s.

10. Teoriya i metody sotsial noyi roboty: [Pidruchnyk dlya studentiv vyshchyykh navchal nykh zakladiv] / Za red. T. V. Semyhinoyi, I. I. Myhovych. – K.: Akademvydav, 2005. – 328 s.

11. Tekhnologiji social'noj roboty [Technologies of Social Work]. Ed. by E. Kholostovoj. – Moskva: INFRA-M, 2003. – 400 s.

12. Shneyder L.B. Posobie po psikhologicheskomu konsul'tirovaniu [Benefit: Counseling Tutorial] / L.B. Shneyder. – Moskva: Os'-89, 2003. – 272 s.

13. Hearn G. Theory building in social work. Toronto: University of Toronto Press, 1958.

Hordiienko I. A.

senior teacher of the psychology and social work Department of the Odessa National Polytechnic University, 2sanak@gmail.com

Krymova N. A.

Ph.D. in Psychology, assistant professor of the psychology and social work Department, of the Odessa National Polytechnic University, oktant17@ukr.net

Lysenko O. M.

Ph.D. in Sociology, assistant professor of the psychology and social work Department of the Odessa National Polytechnic University, olga.monostar2017@gmail.com

Ukraine, Odessa

DEVELOPMENT OF PERSONALITY RESOURCE IN THE SOCIO-PSYCHOLOGICAL PRACTICE OF SOCIAL WORK

The article presents an analysis of socio-psychological methods of human support in the context of social work. Application of socio-psychological methods provides emotional and existential support to a person, contributes to increasing his resource of personality. It is substantiated that psychological counseling, socio-psychological training, facilitation and moderation help to increase the efficiency of social work, to expand the professional repertoire of social workers, the development and self-development of the clients and the social workers, due to the interaction and mutual influence of both sides.

Keywords: *social work, psychological consultation, psychological correction, social psychological training, facilitation, moderation, resource of personality.*

Автор: Гордієнко Ірина Олександрівна

Вчений ступінь:

Вчене звання:

Посада: старший викладач кафедри психології та соціальної роботи

Заклад: Одеський національний політехнічний університет

Адреса закладу: м. Одеса, пр. Шевченка, 1, 65044, Україна

Адреса для листування, відправлення матеріалів: м. Одеса, вул. Гаванна, 6, кв. 4, 65026, Україна

Телефон: +0380509164452

E-mail: 2sanak@gmail.com

Автор: Кримова Наталія Олексіївна

Вчений ступінь: кандидат психологічних наук

Вчене звання: доцент

Посада: доцент кафедри психології та соціальної роботи

Заклад: Одеський національний політехнічний університет

Адреса закладу: м. Одеса, пр. Шевченка, 1, 65044, Україна

Адреса для листування, відправлення матеріалів: м. Одеса, вул. Архітекторська, 22, кв. 107, 65122, Україна

Телефон: +0380675578626

E-mail: oktant17@ukr.net.ua

Автор: Лисенко Ольга Михайлівна

Вчений ступінь: кандидат соціологічних наук

Вчене звання: доцент

Посада: доцент кафедри психології та соціальної роботи

Заклад: Одеський національний політехнічний університет

Адреса закладу: м. Одеса, пр. Шевченка, 1, 65044, Україна

Адреса для листування, відправлення матеріалів: м. Одеса, вул. Люстдорфська дорога, 88-а, кв. 12, 65080, Україна

Телефон: +0380503337518

E-mail: olga.monostar2017@gmail.com

Кримова Н.О. Розвиток особистісного ресурсу в умовах соціально-психологічної практики соціальної роботи / І.О. Гордієнко, Н.О. Кримова, О.М.Лисенко // VIRTUS. Scientific Journal. – 2018. – № 20. Part 1, January. – S. 52-55.